

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/162606>

Please be advised that this information was generated on 2021-09-19 and may be subject to change.

‘GENOEGLIJK ONDERONSJE’ OF ‘TOTALE OORLOG’?

Regionale identificatie en Gelderse ontmoetingen in het Nederlandse voetbal

door

JON VERRIET

In 1895 vond in Arnhem een opmerkelijke voetbalwedstrijd plaats: Vitesse en Quick Nijmegen troffen elkaar voor het eerst in de Gelderse competitie, spelend om de regionale eer.¹ Beide clubs droegen de kleuren van hun stad: het Arnhemse blauw-wit en het Nijmeegse rood-zwart. De vele ontmoetingen tussen de twee ‘heerenclubs’ – voordat Vitesse en NEC elkaar in competitieverband troffen in 1922, hadden Vitesse en Quick al 52 competitiederby’s gespeeld² – werden dan ook als stedenwedstrijden gezien.

Opvallend genoeg besloot Vitesse in 1900 echter dat het niet meer enkel Arnhem wilde vertegenwoordigen. De club claimde heel Gelderland te kunnen vertegenwoordigen: in haar nieuwe geel-zwarte shirts zou zij voortaan als enige de gehele provincie representeren. Voorzitter Chris Engelberts verklaarde: ‘Ik meen, dat daar waar wij ons nog steeds kunnen beroemen mede tot de beste clubs van Gelderland te behooren en onze vereniging gevestigd is in de hoofdplaats van die provincie wij ons met gerust geweten kunnen tooien met hare kleuren “geel-zwart”.’³ Zulke Gelderse exclusiviteitsaanspraken leven meer dan een eeuw later nog altijd voort. Zo hing vorig jaar in Gelredome, voorafgaand aan de derby tegen NEC, een groot spandoek met de tekst: ‘Sinds 1892 de nummer 1 van GELDERLAND’.⁴ Bovendien bezigen ook supporters van NEC en De Graafschap dergelijke aanspraken op Gelderse exclusiviteit.⁵

Sporthistoricus en geograaf John Bale meent dat fanatiek regionalisme het best zichtbaar is in de sport.⁶ Uit het bovenstaande blijkt hoe complex de relatie tussen voetbalclubs en hun plaats van herkomst kan zijn. Zowel bestuur als supporters construeerden namelijk actief een Arnhems én Gelders imago voor Vitesse. Symboliek speelt een belangrijke rol: clubkleuren, maar ook liederen, mascottes en logo’s kunnen kentekens zijn van plaatselijke dan wel regionale herkomst.

Deze bijdrage biedt een analyse van de wijze waarop drie Gelderse voetbalclubs – Vitesse, NEC en De Graafschap – en hun supporters de band met hun plaats van oorsprong uitdroegen, en hoe zij zichzelf zagen en door buitenstaanders werden gezien. Een factor van belang is hierbij de wisselwerking tussen het zelfbeeld van supporters en bestuur, en het beeld van buitenstaanders zoals journalisten en fans van andere clubs.

^{de} ~~beste~~ ~~vervan~~. Mij ~~reide~~ ~~immens~~: "Ghe
 men, dat ~~dun~~ ~~nuar~~ mij ons nog steeds
 kunnen bevenen mede tot de beste clubs
 van ~~Gelderland~~ te bevoor en ~~overal~~ ~~overal~~
^{gelyk} ~~de~~ ~~houfj~~ ~~clubs~~ is van ~~de~~ ~~provincie~~
 mij ons met gemot geweten kunnen ~~voien~~
 met hanc kleuen ~~geel~~ ~~geel~~ ~~zwart~~".
 Met gemot ~~dezen~~ ~~al~~ ~~een~~ ~~praak~~ was, dat
 Vitesse, ~~voelany~~ ~~gestreden~~ ~~hebbend~~, onder
 de lieflijke kleuen ~~blauw~~ ~~wit~~, ~~thans~~
 hanc ~~beschaunen~~ ~~de~~ ~~op~~ ~~schonke~~ ~~kleuen~~
~~zwart~~, ~~geel~~ ~~zal~~ ~~duen~~ ~~aans~~ ~~chouwen~~ ~~en~~ ~~in~~
~~huden~~ ~~van~~ ~~hante~~ ~~dat~~ ~~met~~ ~~deze~~ ~~nieuwe~~
 kleuen, Vitesse's ~~krachten~~ ~~een~~ ~~nieuwe~~ ~~en~~
~~beten~~ ~~leven~~ ~~mulden~~ ~~beginnen~~, ~~dan~~ ~~de~~ ~~af~~,
 geloupen 2 seizoenen. De prijs ~~den~~ ~~costumes~~
 werd ~~bevaand~~ ~~op~~ ~~f~~ 2,75 ~~à~~ ~~f~~ 3.

De notulen van de vergadering waarin Vitesse besluit over te stappen van het Arnhemse 'lieflijk' blauw-wit naar het geel-zwart van Gelderland (Gelders Archief, A.V.C. Vitesse, inv.nr. 2)

Supporters kunnen de liefde voor een plaats versterken door de mentale afstand tussen 'wij' en 'zij' te vergroten.⁷ De behoefte van Vitessenaren om Gelderland te vertegenwoordigen wijst op een gelaagd zelfbeeld – de club wordt gezien als zowel Arnhems als Gelders – maar is ook monopolistisch te noemen: men claimt het alleenrecht als representant van Gelderland ten koste van andere pretendentes. Daarom kunnen zulke claims laten zien hoe de historische rivaliteit tussen regio's in het alledaagse leven vorm kreeg en krijgt.

De confrontatie die supporters zoeken met andere clubs roept wel de vraag op of het zelfbeeld van een club nog op andere factoren is gestoeld dan enkel lokaal chauvinisme. Sociologen Gary Armstrong en Richard Giulianotti wijzen op het gegeven dat vijandigheid tussen voetbalclubs meestal haar basis heeft in reeds bestaande sociale en culturele scheidslijnen.⁸ Ik neem in dit artikel verder aan dat de (re)presentatie van voetbalverenigingen complex en voortdurend in beweging is, en dat deze bovendien een vehikel voor emancipatie kan zijn. Dit betekent dat door sportief succes niet alleen een stad of een streek op de kaart wordt gezet, maar eventueel ook een bepaalde culturele groep aanzien wint.⁹ De betekenis van een voetbalderby zit dan ook niet alleen in de uitslag, maar juist in de culturele betekenis die daaromheen wordt gecreëerd.

Bij dit alles is de rol van de media onmiskenbaar. Lokale journalisten zijn veel meer

dan een spreekbuis die bestaande sentimenten en imago’s bestendigt. Zij beïnvloeden vaak het (regionale) discours rond voetbalclubs en hun imago’s, wakkeren rivaliteiten aan en kiezen zelfs geregeld partij. Ook – of juist – in de kranten was Vitesse de representant van Gelderland, strijdend tegen westelijke clubs voor de eer van het Oosten. De imago’s van De Graafschap en NEC werden – en worden – eveneens deels bepaald door sportredacties. Voor deze vormende journalistieke rol is in de Nederlandse sporthistoriografie nog weinig aandacht.¹⁰

In het kader van dit onderzoek naar de identiteitsvorming omtrent deze drie clubs zijn rond elke derbywedstrijd edities van *De Gelderlander* doorgenomen en waar relevant gecontraasteerd met andere kranten, zoals de *Arnhemse Courant* en *De Graafschapbode*.¹¹ Voor het ontdekken van zelfbeelden en imago’s van clubs vormden jubileumboeken tevens een belangrijke bron. Hoewel Gelderland in totaal zeven professionele voetbalclubs heeft gekend, en duizenden amateurverenigingen,¹² focust deze studie op de drie genoemde clubs, omdat deze een relatief lange onderlinge geschiedenis hebben, die tot in 2016 doorloopt, en om de omvang van het project te beperken. Dit artikel opent met de strijd van Vitesse voor erkenning van niet-westelijke clubs, en bespreekt vervolgens het (historische) zelfbeeld en imago van NEC en het belang van plaats voor de rivaliteit tussen deze twee verenigingen. Daarna wordt de relatie tussen De Graafschap en de Achterhoek uiteengezet. Het artikel eindigt met een paragraaf waarin kort wordt betoogd dat hevige rivaliteit tussen de Gelderse clubs geen vaststaand historisch gegeven is.

Representant van Gelderland

Vitesse werd in 1892 opgericht en was daarmee een van de eerste voetbalclubs in Nederland. De club begon in de Gelderse competitie, waar stadseer boven club-eer ging: het Nijmeegse Quick leende in 1897 voor de derby tegen Vitesse zelfs spelers van stadgenoot Quick-step. Als ze maar actief waren voor Nijmegen, zo vond men blijkbaar.¹³ De hoogste competitie van Nederland was tot de invoering van de Eredivisie (1956/1957) opgedeeld in meerdere districten, en Vitesse kwam uit in district Oost. Om verschillende complexe demografische, culturele en economische redenen duurde het lang voor de Randstedelijke hegemonie in het voetbal werd doorbroken – Willem II (Tilburg) won als eerste niet-westelijke club in 1915/1916 het landskampioenschap. Clubs die niet uit Den Haag, Haarlem, Rotterdam of Amsterdam kwamen voerden dan ook een lange emancipatiestrijd.

De Gelderse kranten van voor en na de Eerste Wereldoorlog geven blijk van een minderwaardigheidscomplex: ‘Waar overal de roep gaat, dat het Westelijk voetbalspel zoo ver boven het Oostelijk staat, zal “Vitesse” zeer zeker morgen trachten het tegendeel eens te bewijzen en zal zij alle zeilen bijzetten om de [Haagse] Quickenaren met een nederlaag naar de Hopjes-stad terug te sturen.’¹⁴ In 1915 leed het Nijmeegse Quick een flinke nederlaag in de hoofdstad, waardoor een redacteur vreesde voor Amsterdammers die ‘geniepig-stilletjes’ zouden concluderen: ‘zie je wel, dat jullie Oosterlingen niet tegen het Westen

Nooit kwam Vitesse dichterbij het landskampioenschap dan in 1914. Te Arnhem werd het Haagse HVV met 4-1 verslagen, maar de beslissingswedstrijd tegen hetzelfde HVV ging later verloren. Hier is een beeld te zien uit de thuiswedstrijd (De Revue der Sporten, 5 mei 1914 (nr. 51) 811)

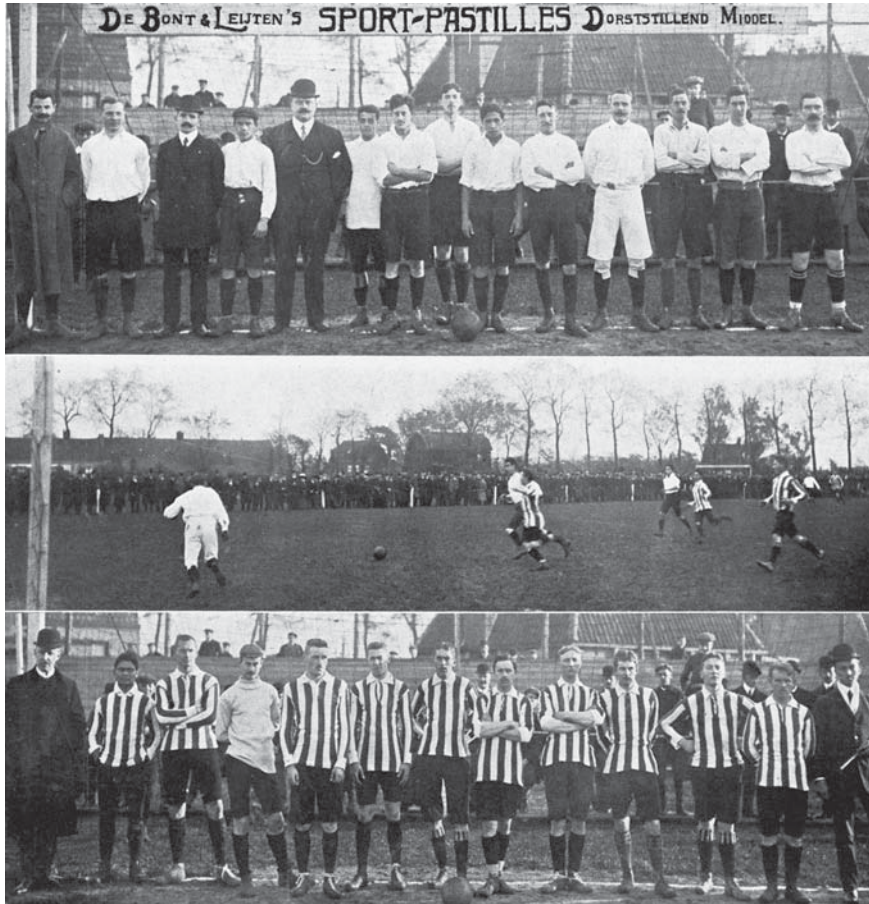
zijt opgewassen!’¹⁵ Wedstrijden tussen de districtselftallen Oost-Nederland en West-Nederland vergrootten nog eens de zichtbaarheid van de bestaande strijd. Maar ook bij deze wedstrijden stonden volgens de *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant* (PGNC) de voetballers ‘uit den achterhoek’ – wat hier heel het Oosten betekende – op het tweede plan.¹⁶

Vitesse ging van meet af aan voorop in de strijd tegen de vermeende westelijke arrogantie.¹⁷ Voorzitter Engelberts had aan het eind van de negentiende eeuw al succesvol bepleit dat het landelijke kampioenschap niet enkel tussen Randstedelijke teams moest worden uitgevochten,¹⁸ en bleef daarna – ook volgens een Nijmeegse krant – ‘de pionier van de belangen van ’t Oostelijk eerste klas – en ’t provinciaal voetbal’. Engelberts merkte op dat landelijke bladen vaak negatief schreven over ‘alles wat rechts van Utrecht plaats vindt’, en waagde zich volgens de PGNC hiermee in een westelijk ‘wespennest’.¹⁹

Wanneer Gelderse clubs tegen elkaar speelden, was de provincie logischerwijs verdeeld. Maar zodra ‘het Oosten’ – Gelderland en Overijssel – een gemeenschappelijke vijand had, droeg de regionale pers plots een collectieve ‘oostelijke’ identiteit uit, waaraan betekenis werd gegeven als de emancipatiestrijd van een underdog. Toen het oostelijke districtselftal in 1907 van West-Nederland won, bewees het ‘te veel gesmade Oost-Holland’ dus dat het ook kon voetballen, en werden hoogmoedige Randstedelijke journalisten op hun plaats gezet.²⁰ Er lijkt hier een historisch antecedent te zijn in het politieke verleden van Nederland: de Geldersen hadden immers al eeuwenlang een moeizame politieke en economische relatie met het ‘arrogante’ Westen.²¹

‘Genoeglijk onderonsje’ of ‘totale oorlog’?

Oost- en West-Nederland troffen elkaar vooral in de eerste helft van de twintigste eeuw regelmatig, zoals hier in 1909 te Haarlem (3-3). In dit geval bestond het elftal mede uit twee Vitessenaren en één speler van Quick (De Revue der Sporten, 3 november 1909 (nr. 25) 392)

Dit oostelijke eenheidsgevoel werd decennia later nog altijd uitgedragen: toen NEC in 1951 het Utrechtse DOS trof, gaf *De Gelderlander* een overzicht van de prestaties van de club tegen ‘Westelijke elftallen’, en concludeerde dat ‘ten aanzien van NEC zeker niet van een westelijke suprematie gesproken kan worden’.²² Voor sportredacties kon het aantrekkelijk zijn rivaliteiten aan te wakkeren: los van het feit dat reuring kranten verkocht, was een nieuwsblad als *De Gelderlander* zelf ook een vertegenwoordiger van de provincie, en had Gelders chauvinisme zeker geen negatieve uitwerking op de populariteit van de krant. Verder toont het schuiven met loyaliteit – van Nijmegen tegen Arnhem of Doetinchem tegen Zutphen, naar allen tegen het Westen – aan hoe vloeibaar identificatieprocessen kunnen zijn.²³

NEC en het arbeidersimago

Het Nijmeegse Eendracht werd opgericht in 1900. Na een fusie in 1910 ontstond Nijmegen Eendracht Combinatie (NEC²⁴). In 1916 speelde het eerste elftal voor de bekercompetitie eindelijk tegen het eerste van Vitesse. De conclusie van de pers was dat Vitesse het kleinere NEC, dat een divisie lager speelde, had onderschat door met zes reservespelers aan te treden, maar ook dat NEC stevig speelde: '(...) de N.E.C.'ers zaten als duivels op den bal en schrikten er niet voor terug pittig door te zetten, wanneer er een kans was, eenig voordeeltje te bereiken.'²⁵ Bij de eerste competitiederby's van de twee clubs vreesde een redacteur voor het spelpeil, want NEC zou 'er alles op zetten om succes te behalen'.²⁶

Deze eerste wedstrijden tussen Vitesse en NEC waren exemplarisch voor een cultuuromslag die plaatsvond in het Nederlandse voetbal. Eliteclubs hadden meestal een goede onderlinge verstandhouding gekend: fatsoen binnen het veld en vriendschap daarbuiten. Vitesse en Quick waren bijvoorbeeld voor velen 'zusterverenigingen', en de wederzijdse waardering werd voortdurend bevestigd, door middel van cadeaus.²⁷ De elites van Arnhem en Nijmegen ontmoetten elkaar niet enkel in en langs het veld bij Vitesse en Quick, maar ook op andere momenten (bijvoorbeeld voor werk), en zij reisden heen en weer tussen beide steden. Overeenkomsten tussen beide clubculturen werden dan ook telkens benadrukt door leden en de pers. Vitesse-erelid en journalist Marcus Jan Adriani Engels verkondigde in een jubileumboek van Quick (1928): 'Als ik geen Vitessenaar was, zou ik lid van Quick willen zijn.'²⁸

Maar vanaf het begin van de twintigste eeuw werden steeds meer volksclubs zoals NEC opgericht, en hun 'uiterst forsche spel'²⁹ – soms resulterend in 110 overtredingen in één wedstrijd³⁰ – leverde een ander soort derby's op dan de vriendelijke onderonsjes tussen eliteclubs. Over sociale verschillen hadden de sportredacteuren het liever niet, maar referenties aan een hardere speelstijl functioneerden geregeld als codetaal om te wijzen op de afkomst van een club.

Hoewel het waarschijnlijk is dat eliteclubs zelf ook steviger gingen voetballen,³¹ werd de ruwe speelstijl aangegrepen om de nieuwere clubs in een kwaad daglicht te zetten.³² In 1923 wilde een groep welgestelde clubs – waaronder Vitesse en Quick – zelfs een aparte competitie oprichten. De ietwat elitaire³³ *Arnhemsche Courant* gaf slechts de opinies van de voorstanders van het 'heerenvoetbal' weer. Zo stelde de secretaris van Utile Dulci uit Deventer: 'We kunnen niet tegen de volksclubs op [en] veel leden willen gaarne omgaan met mensen, waarmee ze in het dagelijksche leven ook verkeerden.'³⁴ De *Gelderlander* had begrip voor de lastige situatie, maar keerde zich tegen het idee: 'In de maatschappelijke verhoudingen doet het standverschil zich al scherp genoeg gevoelen. In sportkringen wake men er voor, reeds bij de jongeren die klove onoverbrugbaar te maken.'³⁵

Zo ver kwam het dan ook niet. Ten eerste omdat volksclubs gemengder werden, en de speelstijl (volgens toeschouwers) veranderde: in de jaren dertig speelde een behendig en snel NEC inmiddels 'stevig maar ridderlijk' in plaats van als 'krachtploeg'.³⁶ Ten tweede omdat de eliteclubs tevens meer divers werden, of zich soms (tijdelijk) bij hun lot neerlegden. Zoals Vitesse, dat in 1935 degradeerde: 'In de sportwereld demonstreert zich de

Ook binnen de stad vonden natuurlijk felle ontmoetingen plaats. Wedstrijden tussen NEC en Quick werden tot na de Tweede Wereldoorlog gezien als duels om de eer van Nijmegen. De afgebeelde editie (9 februari 1930) eindigde in 2-3 voor Quick (Regionaal Archief Nijmegen, Fotocollectie, F53154, 14 februari 1930; fotograaf onbekend)

neergang van den derden stand en de opgang van den vierden stand. De arbeider haalt hier den burger-sportman in en laat hem niet meer bijkomen.’³⁷

De wedstrijden tussen NEC en Vitesse werden tussen de jaren dertig en vijftig steeds beter bezocht,³⁸ en gezien het bovenstaande zou men kunnen concluderen dat de rivaliteit tussen de twee ontstond, en in stand werd gehouden, door voortdurend deze klassenstrijd te benadrukken.³⁹ Vaak werd en wordt – hoewel supporters, bestuur en voetballers van beide clubs tegenwoordig sterk gemengd zijn – in deze termen over de clubs gesproken. In het NEC-jubileumboek uit 1950 presenteerde redacteur G.P. Wijers, journalist voor *De Gelderlander* en een prominent in de Nijmeegse sportwereld, het oprichten en in leven houden van de club als een heldhaftig werk, dat slaagde tegen alle verwachtingen in. Wijers maakte van de elite bovendien nadrukkelijk een arrogante vijand:

Leidende lieden van de heersende klassen, in het begin van deze eeuw, zagen met zeker meedogend medelijden neer op die eenvoudige mannen. Laat ze gaan, zeiden toonaangevende burgers. Och, wat kan er nu geboren worden uit die onnozele opzet, zonder pakkende perspectieven.⁴⁰

Veel recenter werd dit beeld opnieuw bevestigd. In het jubileumboek van Jaap van Essen (2000), wederom een auteur met een journalistieke achtergrond bij *De Gelderlander*, werd

Op deze foto uit 1950 staan Nijmegenaren aandachtig te luisteren naar een radioverslag van Vitesse-Quick. De Arnhemse club promoveerde ten koste van Quick, waardoor dit de laatste competitieve editie was van de gewaardeerde derby. NEC werd nu de vertegenwoordiger van Nijmegen (Regionaal Archief Nijmegen, Fotocollectie, GN12760, 18 mei 1950; fotograaf onbekend)

NEC nog steeds een ‘volksclub’ genoemd, en nog altijd was er volgens oud-trainer Leen Looijen een verschil tussen deze volksclub en andere ‘kille instituten’ zoals Vitesse.⁴¹ Ook in het boek van Michel Gusing e.a. (2001) was de vereniging een ‘volksclub’ en een ‘arbeidersclub’ – ogenschijnlijk synoniemen.⁴² Het is representatief voor het imago van NEC: ook de bevolking in en om Nijmegen zag de club volgens een steekproef uit 2001 als ‘volksclub’ – of zij nu supporter waren of niet.⁴³

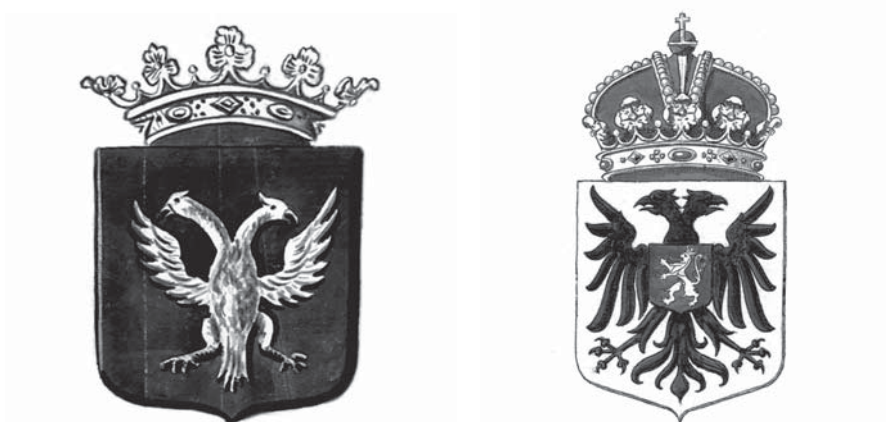
In hetzelfde rapport klaagde het bestuur van NEC over een andere ‘NEC-mentaliteit’: een ‘minderwaardigheidsgevoel’ dat een ‘typische karaktertrek’ was van Nijmegenaren.⁴⁴ Er was zelfs enig empirisch bewijs voor: uit een steekproef bleek 65% van de seizoenkaarthouders te denken dat de rest van Nederland vond dat NEC ‘weinig voorstelt’.⁴⁵ In de eerste decennia van haar bestaan heeft NEC voor haar aanzien moeten vechten: toen de club werd opgericht, speelde Quick in de Nijmeegse kleuren – ze claimde het alleenrecht op het representeren van de stad. Tot aan de laatste competitieve ontmoeting tussen Quick en Vitesse in 1950 werd NEC gezien als de tweede Nijmeegse club. Ook Vitesse had lange tijd concurrenten binnen haar eigen stad, maar was gezien de prestaties al zeer vroeg het Arnhemse ‘team to beat’. Hoewel de strijd om erkenning – als arbeidersclub, als Nijmeegse club, als Gelderse club – voor NEC grotendeels in het verleden ligt, wordt deze voortdurend opnieuw ritueel opgevoerd. Het zelfbeeld van volksclub en underdog, maakt van Arnhem én van Vitesse bovendien de ideale vijand: elitair, rijk, en arrogant.

Dit ietwat elitaire imago is voor Vitesse echter een lastigere erfenis gebleken. De heersende mentaliteit werd in het jubileumboek van 1932 voornamelijk indirect besproken ('noblesse oblige', 'goeden naam (...) in den lande', 'Good old Vitesse').⁴⁶ Maar de 'stijfheid' van het 'Geldersche Haagje' ging niet op als er bijvoorbeeld een kampioensfeest was.⁴⁷ Het boek dat werd uitgegeven ter ere van het honderdjarig jubileum (1992) plaatste de elitaire periode resoluut in het verleden: de ballotagecommissie van het Vitàs van vroeger, die door middel van exclusiviteit de clubcultuur had geprobeerd te beschermen, werd besproken als een vermakelijk feitje uit een ver verleden.⁴⁸ Ook in het boek van Arjan Molenaar en Rien Bor (2003) wordt de periode als 'eliteclub' als afgesloten gepresenteerd.⁴⁹ Nog later, in een boek met supportersverhalen uit 2011, verklaarde een Vitessenaar dat het bestuur van de vereniging misschien elitair was geweest, 'maar de aanhang was toch echt het gewone volk'.⁵⁰ Dus hoewel binnen de club af en toe nog wel werd gerefereerd aan Vitesse met termen als 'sophisticated witteboordenclub',⁵¹ werd het zelfbeeld enigszins – en soms retroactief – aangepast. Het gevolg is dat de tegenwoordige clubidentificatie van Vitesse diffuser is dan bij NEC (en bij De Graafschap, zo zal blijken).⁵²

Stadsimago's

De identificatie met Vitesse en NEC heeft door de jaren heen echter nog een belangrijke component gekend. Een constante in de geschiedenis van beide clubs vormen de voortdurende verwijzingen naar de stad van herkomst. Zo zong men bij Vitesse: 'Gij, club van Gelre's eerste stad (...) Steeds streelt uw roem het Arnhemsch hart',⁵³ en het huidige clublied bevat de regels: 'Hier in de stad aan de Rijn, Daar moet je echt Vitessenaar zijn.' Het logo van de club, met daarin de dubbelkoppige arend, is gebaseerd op het wapen van de stad Arnhem, en voorafgaand aan thuiswedstrijden vliegt sinds 2008 de arend Hertog door het stadion, vernoemd naar de hertogen van Gelre.⁵⁴ Het Nijmeegse wapen én het logo van NEC bevatten op hun beurt twee adelaarskoppen (zie de afbeelding op de volgende pagina).⁵⁵ En ook de huidige mascotte van NEC bevestigt de band tussen club en stads-geschiedenis: deze 'Bikkel' is een Romeinse legionair, waarmee Nijmeegse trots over de lange geschiedenis van de stad wordt toegeëigend door de vereniging. Het clublied van NEC refereert zowel aan de plaats als aan de geschiedenis van de stad. Het opent met 'Daar, aan de boorden van de Waal, ligt de oude keizerstad', en spoort het team aan om kleuren hoog te houden van 'Goffert, van club en stad', en het land te laten weten 'waar NEC behoort'. Ook de pers legde – en legt – voortdurend de relatie tussen club en stad, door in bijna ieder wedstrijdverslag te spreken van 'de Nijmegenaren' en 'de Arnhemmers' – ongeacht waar spelers zijn geboren of wonen – en door zelfs de gehele derby terug te brengen tot 'Arnhem-Nijmegen'.⁵⁶ Geen wonder dat bijvoorbeeld Vitesse en Gelredome de eerste dingen zijn, naast het oorlogsverleden, die mensen tegenwoordig associëren met Arnhem.⁵⁷

Stadsrivaliteit en clubrivaliteit zijn dus niet eenvoudig uit elkaar te houden. Wanneer

Boven de stadswapens van Arnhem en Nijmegen, onder de clublogo's van Vitesse en NEC (stadswapens: Hoge Raad van Adel, Den Haag, *Archief van de Hoge Raad van Adel*, inv.nr. 612, fol. 74 en fol. 1; clublogo's: wikimedia.commons.org)

de steden tegenwoordig in combinatie worden genoemd, haalt men er derhalve vaak Vitesse en NEC bij.⁵⁸ Wat de rivaliteit bovendien complexer maakt, en intensiveert, is dat de overgeleverde imago's van beide clubs lijken te overlappen met clichés over de steden, of dat clubimago's zelfs deels het beeld dat men van de stad heeft bepalen: Arnhem is een 'deftige' bestuursstad, het 'Haagje van het Oosten'; Nijmegen, daarentegen, is 'volkser'.⁵⁹ De bestaande rivaliteit tussen de twee steden geeft de vijandigheid tussen de clubs een diepere laag – hoewel het anno 2016 de vraag is of de vijandigheid tussen de clubs niet vooral de steden extra cachet geeft.

De Graafschap en de Achterhoek

Ook de Doetinchemse voetbalgeschiedenis begon aan het einde van de negentiende eeuw. Geen Doetinchemse voetbalvereniging speelde echter voor de opkomst van het betaald voetbal in 1954 op het hoogste niveau, de oostelijke Eerste Klasse. In 1954 werd, ondanks felle tegenstand van de Koninklijke Nederlandse Voetbalbond (KNVB), een semiprofessio-

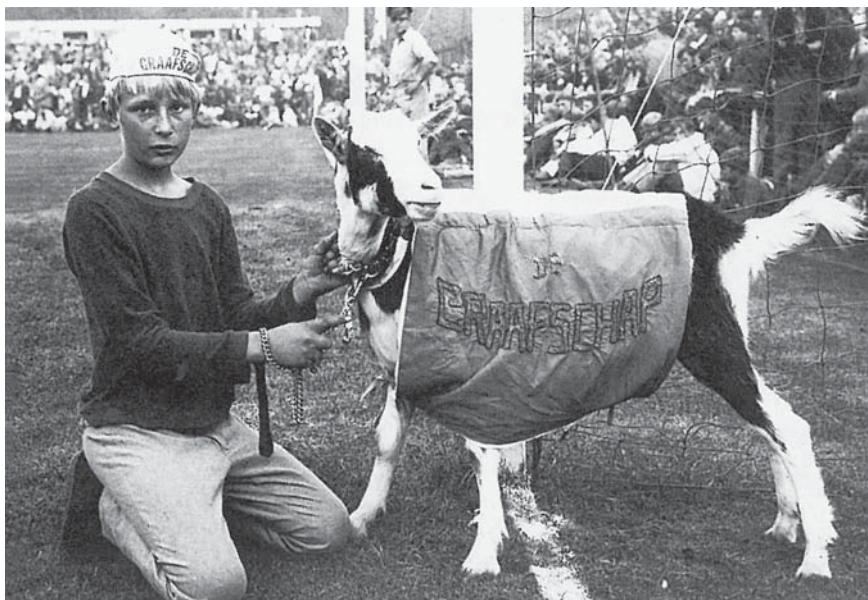
nele, onofficiële voetbalcompetitie opgezet; De Graafschap werd in datzelfde jaar opgericht om direct deel te nemen aan deze betaalde competitie. Opmerkelijk genoeg werd deze club niet gezien als vertegenwoordiger van een stad, zoals NEC en Vitesse, maar vertegenwoordigde – en vertegenwoordigt – De Graafschap volgens velen een regio: de Achterhoek. Het allereerste bericht in *De Gelderlander* over de vereniging droeg de titel ‘Ook in de Achterhoek beroepsvoetbal’ en noemde ‘grote spanning’ in ‘de gehele streek’.⁶⁰

Dit beeld is duurzaam gebleken. Tegenwoordig stellen auteurs dat de club sinds de oprichting direct zou hebben gezorgd voor ‘regiobinding, die tot op de dag van vandaag bestaat’⁶¹ en benadrukken zij hoe mensen vanuit de *hele streek* naar wedstrijden kwamen kijken.⁶² Ook supporters zien een connectie tussen voetbalclub en de wijde omgeving van Doetinchem. Het clublied, door de band Normaal geschreven (2007), begint met de regel ‘De superboeren uut de Achterhoek’, en noemt Doetinchem, ofzaken die typisch zijn voor de stad Doetinchem, niet één keer. Dit vormt een markant verschil met de clubliederen van NEC en Vitesse. Ook de jubileumboeken van Jan Dagevos e.a. (1995) en Geurt Bos e.a. (2004) leggen het verband met de Achterhoek; per boek respectievelijk 132 en 49 keer.⁶³

Net als in het geval van NEC en Vitesse werd en wordt de mentaliteit van de Achterhoeker enerzijds, en die van het elftal en de club anderzijds vaak gekoppeld. Historicus Willem Frijhoff bestudeerde het cliché dat bestaat van de plaatselijke bevolking: ‘rondborstig, vriendelijk, joviaal, tolerant, eenvoudig van geest, ja enigszins naïef’.⁶⁴ De Achterhoeker zou vasthouden aan ‘oude waarden’ en het beeld is dan ook dat de streek zich ‘langzaam ontwikkelt’. Verder zou de stereotype inwoner van de Graafschap, of de Achterhoek – tegenwoordig synoniemen, zo lijkt het – traag, koppig, bedachtzaam en gezagsgetrouw zijn. Dit – deels negatieve – cliché is niet nieuw. Een populair boek over ‘de Nederlandse volkskarakters’ uit 1938 sprak van ‘nog niet zoo beschaafde’ en ‘nogal behoudende’ mensen.⁶⁵ De Achterhoeker werd gezien als gastvrij en een goede christen, maar ‘in ’t diepst van zijn wezen hoogst eenvoudig’.⁶⁶ Dit stereotype, met zijn positieve en negatieve aspecten, vormt natuurlijk een ‘drastische versimpeling’ van de realiteit. Sterker nog, het komt overeen met een veel algemener cliché van de plattelandsbewoner.⁶⁷ En toch: hoe vaker deze beelden worden herhaald, hoe meer ze bepalen hoe groepen zichzelf en anderen zien, en hoe meer men daarnaar gaat handelen.

Het imago van de typische Graafschapper – speler dan wel supporter – toont geregeld overeenkomsten met de bovenstaande clichés. In de jubileumboeken worden spelers opgevoerd als ‘bokkig’, ‘nuchter’, wars van ‘fratsen’ en ‘bescheiden’⁶⁸ en de regio als een plek waar ‘vele generaties het beste van hun streek bewaard hadden’.⁶⁹ Het ‘heel gewone volk’⁷⁰ is ‘enigszins behoudend’⁷¹, maar staat, zo lijkt het, in zijn geheel achter De Graafschap.⁷² Om de connectie tussen regio en club nog eens extra aan te zetten, werd er in de jaren zestig een bok als mascotte opgevoerd, hanteren supporters sinds begin jaren negentig de geuzennaam ‘superboeren’, en hangt er nog altijd een grote klomp aan stadion de Vijverberg.⁷³ Voor supporters en bestuurders vallen regiocultuur en clubcultuur dan ook nagenoeg geheel samen. Twee oud-voorzitters concluderen dat ‘[het] Graafschapgevoel (...) meer betrekking op de regio dan op de club’ heeft en dat de club ‘diep ingebed in deze samenleving’ is.⁷⁴

In de jaren zestig had De Graafschap een tijd een bok als mascotte. Volgens Guus Hiddink was het 'Achterhoeks' om 'bokkig' te zijn (foto uit J. Dagevos e.a., *De Graafschap tussen Toen en Nu: veertig seizoenen betaald voetbal in de Achterhoek* (Doetinchem 1995) 89)

Zoals dat bij volksclubs als NEC werd verkondigd, zo had de uitgedragen clubcultuur volgens velen ook bij De Graafschap haar neerslag op het veld. Het eerdergenoemde clublied bevat de boodschap: 'As 't effen niet lup geven wi-j nog gas d'r bi-j (...) streupt de mouwen op.' Soms wordt dan ook gezegd: 'De Graafschap staat voor strijd.'⁷⁵ Historisch gezien lijkt de speelstijl desalniettemin vaak te zijn veranderd. Eind jaren zestig was op de Vijverberg bijvoorbeeld 'technisch en lichtvoetig spel' en 'raffinement' te zien van 'superlichte, tikkende spelers'.⁷⁶ En hoewel in het verleden soms werd geklaagd dat De Graafschap 'onstuimig' speelde,⁷⁷ was het team lang niet altijd zo hard: zo moest trainer Piet de Visser zijn elftal in 1973 vragen er wat steviger in te gaan, omdat het er in de Eredivisie nu eenmaal 'niet zo lief' aan toeging.⁷⁸

Ook voor De Graafschap vormde een emancipatiestrijd een fundamenteel onderdeel van het zelfbeeld. Deze strijd was ouder dan de club zelf: in de negentiende eeuw werd al gepoogd de regiocultuur te beschermen tegen de toenemende nationalisering (of verwestering) van cultuur in Nederland.⁷⁹ De regio werd daarom alles wat de stad niet was. Frijhoff stelt dat de term Achterhoek 'een volksnaam, maar tegelijk een geuzennaam' is geworden: 'het klinkt nog steeds als de rondborstige boerenjongen die de stadse fratsen tart'.⁸⁰

De Achterhoek was historisch gezien geen welvarende regio, maar juist in de twintigste eeuw, en vooral in Doetinchem, steeg de welvaart, waardoor de streek haar achtergestelde positie tegenover het westen van het land wist te verbeteren.⁸¹ De relatie tot westerlingen, of tot stedelingen – het onderscheid werd en wordt vaak niet heel scherp

gemaakt – was dan ook complexer dan enkel weerzin tegen stadse fratsen. Het eerdergenoemde boek over volkskarakters uit 1938 kaartte een vermeend minderwaardigheidsgevoel van de Achterhoeker aan, die zich inferieur zou voelen ten opzichte van ‘een vreemdeling, die Hoog-Haarlemmerdijksch spreekt’.⁸² Zelfs de geschiedenis van De Graafschap zou bepaald zijn door Achterhoekse bescheidenheid: het jubileumboek van Dagevos e.a. noemt de karaktertrek meerdere keren als een factor die het succes van de club heeft beperkt.⁸³ Tegelijk was de club een vehikel om de streek zichtbaarder te maken, om de bescheidenheid te overkomen. Buitenstaanders werden vanaf 1954 steeds sterker gedwongen rekening te houden met de Achterhoek. De oppositie tussen ‘wij’ en ‘zij’ komt tegenwoordig tot uiting in de liedjes van Normaal (natuurlijk in dialect),⁸⁴ zoals ‘Superboer’ waarin de westelijke politiek en het stadse Ajax ideale vijanden vormen.⁸⁵ In het jubileumboek van Dagevos e.a. is eenzelfde sentiment te ontdekken: ‘Terwijl in Den Haag menige staatssecretaris nauwelijks wist waar de Achterhoek lag groeide het zelfvertrouwen van het Saksische volkje, dat deze streek bewoont.’⁸⁶

De Graafschap was echter nooit een monocultuur: er waren geregeld invloeden van buitenaf. Dit begon al bij de oprichting in 1954. Het eerste team bestond uit zestien spelers, waarvan er slechts drie van een Achterhoekse club kwamen. De groep was niet zozeer Westnederlands, maar zeker stedelijk, en precies deze stedelijke spelers werden gezien als dragende figuren – vooral de zeven (!) spelers die werden overgenomen van Vitesse. De Arnhemse invloed was zo sterk, dat bij een van de eerste wedstrijden het publiek zelfs ‘Hup Vitesse!’ begon te roepen.⁸⁷ De stadse jongens hadden dan ook aanzien, vooral bij de overige spelers.⁸⁸

De houding naar vreemdelingen was bij De Graafschap vaker tweeledig. Uit de Achterhoek werden bescheiden verdedigers gehaald, terwijl de vedetten – en vaak trainers – van andere clubs moesten komen. Deze stadse types, zoals de Arnhemse zeven, waren dan kil, hard, en arrogant,⁸⁹ maar hadden ook meer ambitie en durf.⁹⁰ Uiteindelijk redde zelfs de ‘genaturaliseerde Hongaar’ Sandor Popovics het, die bekend stond om zijn drukdoenerij langs de lijn. Toeschouwers hadden volgens *De Gelderlander* eerst de kat uit de boom gekeken, maar uiteindelijk tevreden geconcludeerd: ‘Den bringt d’r weer leven in’.⁹¹

De vereniging was dus alles wat de stad niet was, en moest zorgen dat dit werd opgemerkt door deze stedelingen.⁹² De ideale vijanden waren het ambtelijke Den Haag, en vooral sinds de jaren negentig (zie onder) ook de dichtstbijzijnde grote stad, het ‘bestuurlijke’ Arnhem. Wanneer er toch stadse invloeden te bespeuren waren, dan werd bij De Graafschap ingegrepen, of juist een oogje toegeknepen. Supporters, spelers en bestuurders waren dan selectief: zij kozen ervoor om vooral het ‘Achterhoekse’ van de club te benadrukken.

JON VERRIET

VOETBALVERENIGING „DE GRAAFSCHAP”

Bankrelatie: Gemeente Spaarbank (gironummer dezer bank 809604)

Secretariaat : Sniplaan 17.

Administratie:

Trainer :

Bestuur "Vitesse"
secr. St. Hubertusstr. 10,
Velp. (Gld)

DOETINCHEM, 7 juni 1971.

Geachte heren,

Onze gedachten gaan uit naar Uw Bestuur dat vele avonden en nachten druk is geweest om Uw vereniging in de Ere Divisie te krijgen.

Nu dit gelukt is, en Uw plaats is aangewezen, feliciteren wij u gaarne met het behaalde resultaat, en hopen dat u in de hogere Divisie nog vele successen zult behalen.

hoogachtend,

Bestuur v.v. "De Graafschap"

Namens deze, de secretaris,

(J. Wiggman.)

Op het veld en op de tribunes kon het er soms hard aan toegaan, maar op bestuurlijk niveau konden de clubs het meestal uitstekend met elkaar vinden. Toen Vitesse in 1971 promoveerde stuurde het bestuur van De Graafschap dan ook een sympathiek briefje (Gelders Archief, A.V.C. Vitesse, inv.nr. 48)

Schommelingen in regiobinding en derbygevoel

In recente jaren luidden prominenten bij De Graafschap, Vitesse en NEC de noodklok. De binding tussen club en regio, of club en stad, was volgens hen niet langer gewaarborgd.⁹³ Men zou kunnen concluderen dat voor het eerst een breuk te zien is tussen plaatsimago en clubimago.

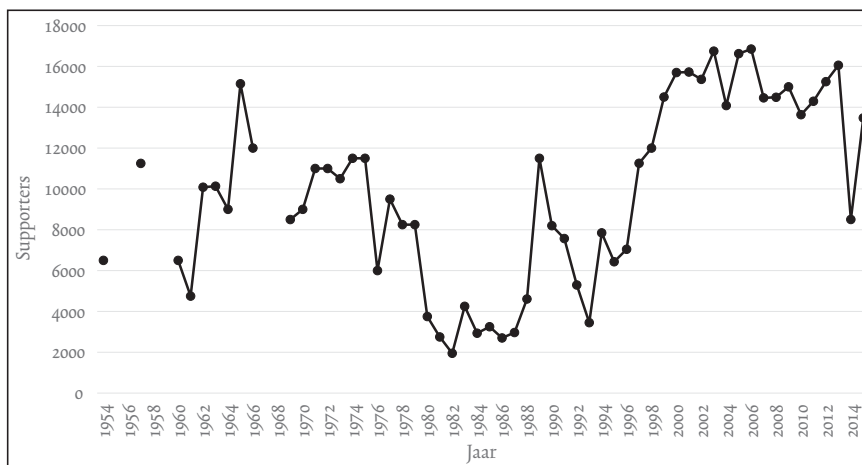
De vermeende binding tussen plaats en club is echter al tijden een discussiepunt. De oprichting van De Graafschap is genoemd, waarbij spelers vooral van buiten de regio kwamen, en supporters voor de grap ‘Hup Vitesse!’ riepen. De ‘Nijmeegse invloed’ bij NEC ging volgens *De Gelderlander* na 1954 ook verloren, maar werd volgens de krant hersteld in 1962, door spelers uit de regio aan te trekken. Dit werd destijds al als een slimme, publieksgerichte strategie gezien.⁹⁴

Ook over de derbybeleving maakt men zich tegenwoordig weleens ongerust. Ontmoetingen tussen NEC en De Graafschap krijgen hierbij meestal niet de status toegeschreven van andere Gelderse ontmoetingen. Op deze derby's kwamen dan ook nauwelijks meer mensen af (1%) dan op alle andere competitiewedstrijden van deze twee clubs. De clubculturen vormden voor fans wellicht geen ideale tegenstelling, maar misschien liggen Doetinchem en Nijmegen ook te ver uit elkaar.

Het treffen met Vitesse maakte bij beide clubs – en bij Vitesse zelf – meer los: bij de 64 competitieontmoetingen tussen De Graafschap en Vitesse zaten gemiddeld 15% meer toeschouwers; bij de 74 wedstrijden tussen NEC en Vitesse was dit 16%.⁹⁵ Maar over deze ontmoetingen met Vitesse bestaat recent ook vrees. In het wedstrijdprogramma van NEC-Vitesse uit 2015/2016 zei Jeffrey Leiwakabessy – die werd geboren in Elst en meer dan 200 wedstrijden voor NEC speelde – dat hij in ieder geval ‘goed [kon] begrijpen’ dat deze ontmoeting minder leefde onder ploeggenoten.⁹⁶ Zulke derbyzorgen zijn niet nieuw. Het jaar 1971 markeerde al een keerpunt; voor het eerst was in *De Gelderlander* de overpeinzing te lezen dat Vitesse-NEC aan waarde verloor, door de afkomst van spelers: ‘Zegt de derby van komende zondag de spelers veel? (...) Als je de twee elftallen bij elkaar zet, zijn er maar weinig echte Arnhemmers en Nijmegenaren.’⁹⁷

Onder het publiek werd eveneens een crisis in de derbybeleving gesignaleerd. Het aantal toeschouwers halveerde in de jaren tachtig ten opzichte van het decennium ervoor (mede door hooliganisme en tegenvallende sportieve resultaten)⁹⁸ bij alle drie de – in grote financiële problemen verkerende⁹⁹ – Gelderse clubs. De toeschouwersaantallen bij de derby's liepen in deze tijd echter nóg harder terug.¹⁰⁰ De toon in *De Gelderlander* was er een van teleurstelling (‘de tijd van de echte derbysfeer is allang verleden tijd’)¹⁰¹ en soms zelfs verbittering (‘volgens onze informanten uit Arnhem neemt Vitesse toch zeker wel vijftien supporters mee naar de derby in Nijmegen’).¹⁰² Derby's waren soms een ‘genoeglijk onderonsje’,¹⁰³ dan weer een ‘oorlog’,¹⁰⁴ maar het publiek bleef grotendeels weg.

Redacteuren waren vaak ook supporter, die meeschreven aan jubileumboeken (zie boven) of – in enkele gevallen – zelfs toetraden tot het bestuur van een Gelderse club.¹⁰⁵ Kranten wilden de Gelderse rivaliteit graag behouden. De *Arnhemse Courant* organiseerde bijvoorbeeld in de jaren twintig al een ‘stedenwedstrijd’ tussen Arnhem en Nijmegen,

Het gemiddelde aantal toeschouwers bij een derbywedstrijd tussen De Graafschap, NEC en Vitesse (1954-2016). Schommelingen in de grafiek worden deels bepaald door zaken als stadioncapaciteit en het competitieve belang van de derby's in kwestie

waar zij een traditie mee wilde creëren. Aan het begin van de jaren tachtig, in de crisistijd voor de Gelderse derby's, organiseerde *De Gelderlander* de Gelderlandcup, een vriendschappelijk toernooi waaraan FC Wageningen, De Graafschap, Vitesse en NEC deelnamen. Wat aanvankelijk werd gepresenteerd als een 'geweldige happening',¹⁰⁶ werd echter al snel weer beëindigd wegens 'bedroevend lage' toeschouwersaantallen.¹⁰⁷

Na de moeizame jaren tachtig herleefden de clubs in de tien jaar erna. Op het gebied van sportieve prestaties vormen de jaren negentig nog altijd het meest succesvolle decennium voor deze drie Gelderse clubs samen. Ook het publiek vond de weg terug naar het stadion. Aangaande de derbybeleving werd aan het einde van de twintigste eeuw een aantal stappen gezet die nog eens moesten benadrukken dat Vitesse de ware representant van Gelderland was. Zo werd in 1992 bekend dat de Provinciale Gelderse Energie Maatschappij (PGEM; vanaf 1994 NUON) Vitesse zou gaan sponsoren. Bij NEC en De Graafschap voelde men zich achtergesteld. PGEM werd, als nutsbedrijf waar de provincie een belang in had, door hen gezien als vertegenwoordiger van heel Gelderland. Volgens Heino Jacobs, manager van NEC, was dit voor zijn Nijmeegse sponsors 'het zoveelste bewijs dat de provincie alleen om Arnhem [gaf]'.¹⁰⁸ Datzelfde jaar zette het bestuur van Vitesse zich daarenboven in om de naam te veranderen in 'Vitesse Gelderland'.¹⁰⁹

Een derde stap vormde de bouw van Gelredome: een hypermodern voetbalstadion, voor een belangrijk deel gefinancierd met provinciaal geld. Het complex werd door sommigen opvallend genoeg gezien als een echo van de oostelijke emancipatie waar Vitesse zich honderd jaar eerder al hard voor had gemaakt: het zette Gelderland op de kaart, en liet zien 'dat de provincie in zichzelf geloof[de]'.¹¹⁰ Critici uit Nijmegen en Doetinchem zagen er echter een verdere verstengeling van provinciale politiek en Vitesse als voetbalclub in.¹¹¹ De emoties liepen hoog op, en volgens de pers had men het daar zelf naar ge-

maakt: ‘Bedelf de ene buurman onder goud en stop de ander wat roest in de jatjes en het is gegarandeerd hommeles in de tent (...) Lokale eerzucht moet je niet tarten.’¹¹²

Gelredome was vooral het project geweest van de voorzitter van Vitesse, Karel Aalbers. Deze bestuurder zocht nadrukkelijk het publieke debat, en verschillende media maten zijn pittige uitspraken breed uit. Zijn toekomstvisie voor het Gelderse voetbal vervolmaakte de claim van de Arnhemse club als de werkelijke representant van de provincie. Vitesse was volgens Aalbers ‘nadrukkelijk’ op weg zich een ‘plek op de landkaart te verwerven’, wat betekende dat NEC en De Graafschap als concurrenten ‘niet meer interessant’ waren.¹¹³ Als er een fusieclub – ‘FC Gelderland’ – zou komen, dan zou deze in Arnhem spelen. De twee rivalen moesten het volgens hem doen met een ‘mindere rol’.¹¹⁴

Voor opponenten pasten de bouw van Gelredome en de uitspraken van Aalbers in reeds bestaande stereotypen van Arnhemmers en Vitessenaren. Zij voelden zich bovendien (weer) in de underdogpositie gedrukt. NEC-speler Frank Demouge herinnerde zich in 2003 dat Aalbers had gezegd dat er maar plaats was voor één topclub in Gelderland: ‘Dat had hij niet moeten zeggen. Dat hooghartige valt hier niet goed.’¹¹⁵

De sponsoring van PGEM/NUON en vooral de bouw van Gelredome werd door velen binnen het bekende thema van Gelderse emancipatie ten opzichte van de Randstad geplaatst.¹¹⁶ Maar het was ook ijkpunt in de strijd om erkenning van het niet-Arnhemse binnen Gelderland; de strijd van achtergestelde NEC-ers en Graafschappers tegen hooghartige Vitessenaren. Nieuw was de schaal waarop niet-supporters werden ‘geactiveerd’ in de Gelderse voetbalstrijd: zij die zich niet voor het sportieve verhaal interesseerden, gaven soms wél om de politieke aspecten van het conflict. Bovendien liepen de drie stadions in de jaren negentig door sportieve successen ook weer vol – al zou het soms tijdelijk blijken. Verder begonnen de clubs zich aan het eind van de twintigste eeuw nadrukkelijker met branding bezig te houden, en een vijandbeeld kon helpen bij het neerzetten van een duidelijk merk.¹¹⁷ De derbysfeer keerde volgens velen dan ook terug in de jaren negentig, en kranten spraken aan het begin eenentwintigste eeuw weer van ontmoetingen waarbij het er ‘heet aan toe’ ging,¹¹⁸ met supporters die ‘gek’ werden¹¹⁹ uit ‘haat’ voor de ander.¹²⁰

Conclusie

De gezamenlijke geschiedenis van De Graafschap, Vitesse en NEC toont aan dat voetbalclubs dankbare vehikels kunnen vormen voor een emancipatiestrijd: een middel om een bepaalde groep, of een bepaalde plaats, op de kaart te zetten. Opmerkelijk is dat deze drie clubs alle een dergelijk gevecht voerden, en geregeld elkaar in deze strijd troffen. Zo was het bestaande stereotype van de Vitessenaar een dankbaar vijandbeeld voor zowel supporters van NEC als De Graafschap: deze arrogante, elitaire hoofdstedelingen moesten respectievelijk Nijmegen en de Achterhoek eindelijk eens op waarde gaan schatten. Voetbalrivaliteit haakte op deze wijze aan bij langer bestaande maatschappelijke verdeeldheid tussen het platteland en de stad, en tussen de sociale klassen. Het zelfbeeld (intern) en het imago (extern) van een club kwamen lang niet altijd overeen, maar de iden-

titeit van de verenigingen werd door supporters en journalisten toch als een vaststaand gegeven behandeld. Het herhalen van bepaalde stereotypen bekrachtigde en vergrootte de tegenstellingen. Bovendien vond een selectie plaats: zaken die als typisch werden gezien, kregen vaak meer aandacht dan momenten of uitspraken die tegen bestaande imago's ingingen.

Een belangrijke factor was tevens het zelfbeeld en het imago van de (stads)regio. Een interessant gegeven is de overlap tussen clubimago's enerzijds en stads- en streekimago's anderzijds. Het karakter van bestuurders, de mentaliteit van spelers, de speelstijl, de supporters: allen hadden volgens commentatoren flinke overeenkomsten met eigenschappen van de plek van herkomst. Het plaatsgebonden aspect van de clubimago's werkte nog eens extra contrasterend.

De rol van Gelderland was tweeledig. Door derby's kon en kan een club tijdelijk de symbolische heerser van het gebied worden: provinciale hegemonie is de concrete 'prijs' die op het spel staat bij ontmoetingen tussen de clubs. Wie zich de 'nummer één van Gelderland' mag noemen is een kwestie die niet alleen supporters al tijden bezighoudt, maar ook clubbestuurders, journalisten en zelfs politici – hoewel de grenzen tussen deze vier groepen niet altijd even rigide waren en zijn.

Tegelijk laat de geschiedenis van het oostelijke voetbal soms een glimp van Gelderse identificatie zien. Wanneer een gezamenlijke vijand werd geconstrueerd, bijvoorbeeld de Randstad, dan verenigde men zich zowaar onder één noemer. Ontmoetingen tussen regio-elftallen (Oost-Nederland-West-Nederland) en bepaalde clubs (bijvoorbeeld Vitesse-HBS Den Haag) waren aanleiding voor oostelijke trots. Enig Gelders chauvinisme kwam echter met haken en ogen: kranten bespraken bij derby's met 'het Westen' vooral de prestaties van spelers uit de eigen stad, en clubs positioneerden zich soms als de representant van heel Gelderland. Maar zulke claims, waarin de alleenvertegenwoordiging van de gehele provincie werd opgeëist, gingen ten koste van andere clubs en plaatsen, en leverden geregeld strijd op. Dergelijke claims kwamen opnieuw aan de oppervlakte in de jaren negentig; door de belangrijke rol van politici en de lokale economie werden conflicten in dit decennium nog sterker gezien als plaatsgebonden. Veel niet-supporters konden daardoor worden meegezogen in de intensiverende rivaliteit tussen voetbalclubs en steden. Het idee van één Gelderse voetbalidentiteit (of zelfs een 'FC Gelderland') lijkt tegenwoordig dan ook verder weg dan ooit.

Noten

- 1 De Telegraaf, 29 november 1924.
- 2 Vriendschappelijke wedstrijden zijn hier niet meegerekend. Journalist Menno Pot probeerde in zijn boek *De derby* ooit het woord 'derby' te definiëren: volgens hem zijn dit tegenwoordig wedstrijden tussen teams uit dezelfde stad, streek, regio of provincie, waar een 'zeker gevoel van rivaliteit' aanwezig was. Dit laatste betekent dat een 'derby' deels een 'derby' is, omdat deze door velen als zodanig wordt beoordeeld. M. Pot, *De derby*, De Nationale Voetbalbibliotheek 3 (Eindhoven 2008) 64-65.

‘Genoeglijk onderonsje’ of ‘totale oorlog’?

- 3 De shirts zijn dan nog geblokt in plaats van gestreept. Gelders Archief, A.V.C. Vitesse, inv.nr. 2, Notulen van bestuursvergaderingen, 1897-1900: bestuursvergadering van 27 augustus 1900.
- 4 ‘Het Vitesse-jaar 2015 in spandoeken’, Officiële site van de Supportersvereniging Vitesse, <http://www.vitesse.org/archief/archief—vitesse/uit—de—media/het-vitesse-jaar-2015-in-spandoeken.html> (geraadpleegd 6 augustus 2016).
- 5 ‘Het verhaal achter het spandoek’, Officiële website N.E.C. Nijmegen, <http://www.nec-nijmegen.nl/2011/03/het-verhaal-achter-het-spandoek/> (geraadpleegd 6 augustus 2016); H.J. van Houtum, *De verbondenheid met NEC: onderzoeksrapport* (Nijmegen 2001) 7; ‘Nummer één’, *Fan chants*, <http://fanchants.nl/football-songs/de-graafschap-chants/number-one-6/> (geraadpleegd 7 augustus 2016). De stadsliederen van Arnhem en Nijmegen bevatten overigens ook subtiele Gelderse claims: Arnhem is ‘de glorie van Gelderland’, terwijl het Nijmeegse lied spreekt van ‘Gelderlands parel’. B. Beumer, *AA40 of Arnhem authentiek in 40 onderwerpen* (Westervoort 2001) 9; ‘Nimweegse liedjes 2’, Stichting Noviomagus, <http://www.noviomagus.nl/Gastredactie/WimJanssen/002L.htm> (geraadpleegd 6 augustus 2016).
- 6 J. Bale, ‘The place of “place” in cultural studies of sports’, *Progress in Human Geography* 12 (1988) 507-524, aldaar 519.
- 7 H.J. van Houtum en F. van Dam, ‘Topophilia or topoporno? Patriotic place attachment in international football derbies’, *HAGAR, International Social Science Review* 3 (2002) 231-248, aldaar 240.
- 8 G. Armstrong en R. Giulianotti, ‘Fear and loathing: introducing global football oppositions’, in: G. Armstrong en R. Giulianotti (red.), *Fear and loathing in world football* (Oxford 2001) 1-5, aldaar 1-2.
- 9 Voor een korte lijst met studies die aantonen dat voetbalsupporters in staat zijn tot het hebben van meerdere identiteiten, of eigenlijk meerdere identificatiepunten, die over tijd kunnen verschuiven, zie: H. Shobe en G. Gibson, ‘Cascadia rising: soccer, region, and identity’, *Soccer & Society* (2015) 1-19, aldaar 3.
- 10 N. Pas, ‘Grand Départ: nieuwe uitdagingen voor sportgeschiedenis in Nederland’, *Tijdschrift Voor Geschiedenis* 128 (2015) 453-469.
- 11 Typfouten uit bronnen – voornamelijk de kranten – zijn verbeterd. De *Gelderlander* was in het verleden bijna altijd populairder in Nijmegen dan in de andere regio’s. De verdeling van abonnees was in 1964: 31% Nijmegen, 11% omgeving Nijmegen, 19% Graafschap en Liemers, 12% Arnhem. Nederlandse Stichting voor Statistiek, *Onderzoek naar het gezinsinkomen van de abonnees – juni 1964* (Den Haag 1964) 16. Voor dit onderzoek is de (deels gedigitaliseerde) Nijmeegse editie gebruikt. De redactie was soms merkbaar positiever naar Nijmeegse teams, maar dit stond de conclusies die in dit artikel worden getrokken niet in de weg, en is bovendien deels ondervangen door het contrast met stukken uit de andere genoemde kranten.
- 12 Zie voor een indicatie de databank *Sportbonden, sportclubs en sportperiodieken in Nederland tot 1940* van het Huygens ING, <http://resources.huygens.knaw.nl/sportbondenclubsperiodieken>.
- 13 *Arnhemsche Courant*, 6 april 1897.
- 14 *Arnhemsche Courant*, 3 november 1906.
- 15 *De Gelderlander*, 26 januari 1915.
- 16 *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant*, 15 februari 1910.
- 17 *Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan der Arnhemsche Voetbal- & Athletiekclub “Vitesse” 1892-1932* (Arnhem 1932) 33.
- 18 C.A.G. Fiege, ‘Sport’, in: M.H. van Meurs e.a. (red.), *Arnhem in de twintigste eeuw* (Utrecht 2004) 337-349, aldaar 339-340.
- 19 *PGNC*, 4 januari 1910.
- 20 *PGNC*, 5 maart 1907.
- 21 W. Frijhoff, ‘Gelderse identiteit’, *Bijdragen en Mededelingen Gelre* 105 (2014) 219-233, aldaar 227.
- 22 *De Gelderlander*, 26 januari 1951.

- 23 Daarom is het vaak zinniger te spreken van identificatie als proces, dan van een (vaststaande) identiteit. Zie: Frijhoff, 'Gelderse identiteit', 227.
- 24 Voor de leesbaarheid is gekozen voor spelling zonder puntjes.
- 25 De Gelderlander, 11 april 1916.
- 26 De Gelderlander, 16 maart 1923.
- 27 Zowel PGNC als de *Arnhemsche Courant* noemden de twee 'zusterverenigingen'. De laatste vertelde bovendien over een 'prachtige lauwerkranen' die door Vitesse aan de Nijmeegse concurrent werd aangeboden ter ere van zijn 15-jarige bestaan. PGNC, 23 april 1908; *Arnhemsche Courant*, 9 april 1907.
- 28 D. den Hartog, *Nijmeegsche Voetbal-, Cricket- en Athletiek-vereniging Quick Nijmegen. Een herinnering aan het 40-jarig jubileum, 10 april 1888-1938* (Nijmegen 1928) 107.
- 29 PGNC, 7 oktober 1908.
- 30 Bij Quick-Eendracht. *Arnhemsche Courant*, 5 oktober 1908.
- 31 Zo spreekt het jubileumboek van Vitesse uit 1932 (zie nt. 17) al van stevige charges op tegenstanders, en verhaalden de kranten ook meerdere keren van eliteclubs die meegaan in het hardere spel, bijvoorbeeld de 'ontwikkelde studeerende jongelui' van Be Quick (Groningen). De Gelderlander, 16 april 1923.
- 32 Hoewel in de kranten soms juist positief werd gesproken over de getoonde werklust. Zie: PGNC, 7 oktober 1908.
- 33 H. Bekkers en M. Hommerson, *Spiegel van Arnhem. 175 jaar leven en lezen in Arnhem* (Arnhem 1989) 113.
- 34 *Arnhemsche Courant*, 19 januari 1923.
- 35 De Gelderlander, 17 januari 1923.
- 36 Zie respectievelijk De Gelderlander, 28 februari 1936, 11 november 1935. Nog later was Vitesse ook geregeld de hardere ploeg ten opzichte van NEC. De Gelderlander, 6 oktober 1947; De Gelderlander, 3 november 1970.
- 37 De Gelderlander, 29 april 1935.
- 38 In 1935 trok de wedstrijd NEC-Vitesse bijvoorbeeld een paar duizend supporters. In 1950 kwamen op Vitesse-NEC inmiddels 10.000 supporters af. De Gelderlander, 7 oktober 1935, 11 september 1950.
- 39 Een bekende dichotomie in het voetbal. Voor derby's tussen zogenaamde volksclubs en middenklasse- of eliteclubs, zie: S. Dmowski, 'Geographical typology of European football rivalries', *Soccer & Society* 14 (2013) 331-343, aldaar 339.
- 40 G.P. Wijers, J. Meuleman en L. Broekkamp (red.), *De geschiedenis van N.E.C. bij haar gouden jubileum 1900-1950* (Nijmegen 1950) 4.
- 41 J. van Essen, 100: 15 november 1900-2000. De historie van NEC Nijmegen (Nijmegen 2000) 197. Overigens was Looijen begin jaren tachtig trainer geweest bij Vitesse.
- 42 M. Gunsing e.a., *Hillemuil NECs. Ups en downs van NEC 1954-2000: van Carlos Aalbers tot Ben Zweers* (Nijmegen 2001) 2, 12, en 16.
- 43 89% van seizoenkaarthouders vond NEC een 'volksclub'. Voor niet-supporters uit de regio Nijmegen was dit 72%. Van Houtum, *De verbondenheid*, 46.
- 44 Ibidem, 10.
- 45 Ook onder veel niet-fans uit de Nijmeegse regio bestond dit idee (59%). Ibidem, 18.
- 46 Gedenkboek "Vitesse", respectievelijk 28, 74 en 105.
- 47 Ibidem, 76.
- 48 J. Brons, *A.V.C. Vitesse 1892-1992* (Arnhem 1992) 5.
- 49 A. Molenaar en R. Bor (red.), 111 jaar Vitesse. De sportieve geschiedenis van Vitesse 1892-2003 (Arnhem 2003) 4.
- 50 P. Bierhaus en F. Reurink, *Vites! 9 verhalen over onvoorwaardelijke liefde voor Vitesse* (Arnhem 2011) 43.
- 51 Uitspraak van toenmalig technisch directeur Ted van Leeuwen. *NRC Handelsblad*, 17 oktober 2011.

‘Genoeglijk onderonsje’ of ‘totale oorlog’?

- 52 Marketeer Marie-José Helle vond het in 2010 dan ook lastig om precies te ontdekken waar de club voor stond: ‘Uit al mijn gesprekken met supporters, businessclubleden en bestuursleden kreeg ik maar geen eenduidig beeld’. R. Heeg, ‘Avondje Arnhem’, *Adformatie* 38.44 (2010) 26-29, aldaar 27.
- 53 Gedenkboek “Vitesse”, 34.
- 54 ‘Hertog’, Officiële website Vitesse, <http://www.vitesse.nl/club/hertog> (geraadpleegd 10 augustus 2016).
- 55 Dit dier komt om uiteenlopende redenen op vele wapens voor. Voorbeelden zijn de wapens van het Heilige Roomse Rijk, Albanië, Rusland, en van steden als Naarden en Groningen.
- 56 Een vroeg voorbeeld is: *De Gelderlander*, 8 mei 1936.
- 57 Hendrik Beerda Brand Consultancy, *BrandAlchemy steden en streken merkenonderzoek 2011* (Amsterdam 2012) 23. Geciteerd in: L.R. Egberts, *Chosen legacies. Heritage in the construction of regional identity* (Amsterdam 2015) 243.
- 58 Zie: Stichting Achterland, *Arnhem-Nijmegen, poëtische verkenning van een regio: bloemlezing*, Op zoek naar de stem van de eigen plek 29 (Zeist 2008) 4; W. Sanders en L. Boelens, *De Grote KAN-Atlas. Mentale atlas van het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen* (Rotterdam 2003) achterzijde; *Trouw*, 6 november 2004.
- 59 Aldus schrijver Frans Kusters in: Stichting Achterland, *Arnhem-Nijmegen*, 14.
- 60 *De Gelderlander*, 19 februari 1954.
- 61 F. Reurink, *Het stadioncomplex. Alle terreinen waar in Nederland betaald voetbal is gespeeld* (Amsterdam 2007) 182.
- 62 M. Verkamman en F. van den Nieuwenhof, *50 jaar betaald voetbal. De complete geschiedenis* (Eindhoven 2004) 191.
- 63 Voor Dagevos e.a. 132 keer op 307 pagina’s (zonder het gedeelte statistiek), dus 1 keer per 2,3 pagina’s. Voor Bos e.a. 49 keer in 74 pagina’s (zonder het gedeelte statistiek), dus 1 keer per anderhalve pagina. J. Dagevos e.a., *De Graafschap tussen Toen en Nu: veertig seizoenen betaald voetbal in de Achterhoek* (Doetinchem 1995); G. Bos e.a., *Superboeren in het goud* (Doetinchem 2004). Ook ‘Doetinchem’ wordt overigens vaak genoemd, bijvoorbeeld als geboorteplaats, of wanneer politici betrokken raken.
- 64 W. Frijhoff, ‘De Graafschap, een historische realiteit? Vragen van een historicus’, *Jaarboek Achterhoek en Liemers* 21 (1998) 14-32, aldaar 30.
- 65 G.J. Klokman, ‘De Achterhoekers’, in: P.J. Meertens en A. de Vries (red.), *De Nederlandse volkskarakters* (Kampen 1938) 123-140, aldaar 126. Zie ook: O. Haverkamp, ... *En Nederland lacht*, deel 6, *Folklorische vreugden en vreugdevolle folklore uit de provincie Gelderland* (Naarden 1947) 12.
- 66 Klokman, ‘De Achterhoekers’, 135.
- 67 J. Leerssen, ‘De canonisering van het typische. Tradities, culturen en de cultivering van tradities’, in: C. van der Borgt, A. Hermans en H. Jacobs (red.), *Constructie van het eigene. Culturele vormen van regionale identiteit in Nederland*, *Publicaties van het P.J. Meertens-Instituut* 25 (Amsterdam 1996) 45-57, aldaar 52, 46-47.
- 68 Respectievelijk: Bos e.a., *Superboeren in het goud*, 23; Dagevos e.a., *De Graafschap*, 79; Bos e.a., *Superboeren in het goud*, 33 (de laatste twee karakterisering).
- 69 Dagevos e.a., *De Graafschap*, 7.
- 70 Aldus oud-trainer Fritz Korbach. Bos e.a., *Superboeren in het goud*, 63.
- 71 Dagevos e.a., *De Graafschap*, 232.
- 72 Hoewel, zo geven beide jubileumboeken zeker toe, dit zeker in het begin niet altijd het geval was. Dagevos e.a., *De Graafschap*, 36 en 124; Bos e.a., *Superboeren in het goud*, 20. Zie ook: C. Jansen, ‘De Graafschap op de zwarte lijst’, in: D. Verhoeven e.a. (red.), *Gelderland 1900-2000, Historische Publicaties Gelderland* 8 (Zwolle 2006) 334.
- 73 Dagevos e.a., *De Graafschap*, 89. De eerste keer dat de term ‘superboeren’ voorkwam in *De Gelderlander* was op 23 november 1991.
- 74 De oud-voorzitters zijn respectievelijk Walter Fackeldey en Anton van Kooten. Dagevos e.a., *De Graafschap*, 126 en 292.

- 75 E. van Cuilenborg, *De voetbaltempels van Nederland. Over onze stadions, clublieders en mascottes* (Naarden 2005) 205.
- 76 Het gaat hier om de periode 1966-1970. Respectievelijk: Bos e.a., *Superboeren in het goud*, 26, 89; Dagevos e.a., *De Graafschap*, 92.
- 77 Een woord gebruikt door Vitessecoach Henk Wullems. *De Gelderlander*, 16 oktober 1978.
- 78 *De Gelderlander*, 17 september 1973.
- 79 G. Rooijakkers, 'De ideologie van het heem', in: Van der Borgt, Hermans en Jacobs (red.), *Constructie van het eigene*, 5-27, aldaar 23; Frijhoff, 'De Graafschap', 28.
- 80 Frijhoff, 'De Graafschap', 31.
- 81 D. de Boer, 'Doetinchems welvaren na 1920. De doorbraak naar een dynamische ontwikkeling', in: J.C. Boogman en S. Oosterhaven (red.), *Geschiedenis van Doetinchem* (Zutphen/Doetinchem 1986) 373-402, aldaar 373 en 382. Het gebied was lange tijd relatief arm geweest. Frijhoff, 'De Graafschap', 19-20.
- 82 Klokman, 'De Achterhoekers', 132.
- 83 Dagevos e.a., *De Graafschap*, 138 en 300.
- 84 B. de Pater, 'De regionale metamorfose van Nederland vanaf het midden van de vorige eeuw', *Volkskundig Bulletin* 17 (1991) 15-40, aldaar 29.
- 85 Niet te verwarren met 'Op Geweide Grond', het clublied van De Graafschap.
- 86 Dagevos e.a., *De Graafschap*, 7.
- 87 Volgens de krant ging het om 'velen van de bijna negen duizend toeschouwers'. *De Gelderlander*, 6 september 1954.
- 88 Dagevos e.a., *De Graafschap*, 56.
- 89 *Ibidem*, 168; Ook de landelijke pers is in dit boek vaak een 'tegenstander'. Zie bijvoorbeeld p. 167 en 180.
- 90 *Ibidem*, 217.
- 91 *De Gelderlander*, 17 augustus 1983.
- 92 Zie: Jansen, 'De Graafschap', 334; Dagevos e.a., *De Graafschap*, 232.
- 93 'Samen D' RAN, de belofte aan supporters en sponsors', *Officiële website De Graafschap*, <http://www.degraafschap.nl/nieuws/samen-dran-de-belofte-aan-supporters-en-sponsors/> (geraadpleegd 16 augustus 2016); N. Boers, 'Fan zijn van Vitesse is een sadomasochistische hobby', in: *Trouw*, 7 oktober 2014, <http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/article/detail/3763348/2014/10/07/Fan-zijn-van-Vitesse-is-een-sadomasochistische-hobby.dhtml> (geraadpleegd 16 augustus 2016); 'Vreemdelingenlegioen niet goed voor binding met publiek', in: *De Telegraaf*, 10 augustus 2016, <http://www.telegraaf.nl/telesport/voetbal/nec/26381364/Peters-Heel-vreemd-bij-NEC.html#voetbal/298/fixtures/> (geraadpleegd 16 augustus 2016).
- 94 *De Gelderlander*, 14 juli 1962.
- 95 Het gaat hier om competitiewedstrijden vanaf de oprichting van het betaald voetbal in 1954. Het seizoen 1997/1998 is bij Vitesse niet meegerekend, omdat de club halverwege dit seizoen verhuisde naar Gelredome, wat voor een onbruikbaar toeschouwersgemiddelde zorgt. Stadioncapaciteit speelt wel een belangrijke rol: wanneer het toeschouwersgemiddelde al tegen het maximum zat, kon een derby niet nóg veel meer toeschouwers opleveren.
- 96 M. van Zutphen, 'Jeffrey Leiwakabessy: "dit zijn altijd wedstrijden op zich"', *Strijdplan N.E.C. VS Vitesse* (3 april 2016).
- 97 *De Gelderlander*, 2 december 1971.
- 98 G. Valk, 'Voetbal in de Nederlandse samenleving sinds 1954', in: P. Breukers en W. Joustra (red.), *Sporthistorie: tussen feit en mythe* (Leeuwarden 2004) 49-58, aldaar 55.
- 99 *De Gelderlander*, 6 juni 1985 (over Vitesse); 9 mei 1986 (NEC); Bos e.a., *Superboeren in het goud*, 108 (De Graafschap).
- 100 NEC behield in de jaren tachtig 45% van het aantal bezoekers van het decennium ervoor, Vitesse 48% en De Graafschap 54%. Op alle derby's van de jaren tachtig tezamen (40 ontmoetingen) kwam slechts 39% van het aantal bezoekers in de

‘Genoeglijk onderonsje’ of ‘totale oorlog’?

jaren zeventig (20 ontmoetingen) af. Dit zou deels door hooliganisme kunnen komen, maar geweldsincidenten in de laatste twintig jaar hebben niet voor significante dalingen in toeschouwersaantallen gezorgd.

- 101 Een uitspraak van Vitessenaar Roel Zaayer. *De Gelderlander*, 14 april 1979.
- 102 *De Gelderlander*, 5 november 1986.
- 103 Over NEC-De Graafschap. *De Gelderlander*, 4 juni 1984.
- 104 Tevens over een ontmoeting van De Graafschap en NEC. *De Gelderlander*, 15 april 1985. Een ontmoeting NEC-Vitesse was op 17 april 1979 door dezelfde krant al eens een ‘totale oorlog’ genoemd.
- 105 Ted van Leeuwen is een bekend voorbeeld: hij was eerst actief als journalist (*De Gelderlander* en *Voetbal International*) en later als technisch directeur (onder andere van AGOVV en Vitesse). Maar het fenomeen was al zeer oud: Pieter Johannes Smink was vanaf 1905 actief bij Quick, terwijl hij ook sportredacteur was voor meerdere kranten. Zie: J. Zondag, ‘Vurige vaderlanders en onverschrokken Nimwegeners. Sport en militarisme in Nijmegen, ca. 1888-1918’, *Numaga* 63 (2016) ter perse.
- 106 *De Gelderlander*, 29 januari 1979.
- 107 *De Gelderlander*, 8 augustus 1981.
- 108 *NRC Handelsblad*, 28 oktober 1992.
- 109 *NRC Handelsblad*, 26 oktober 1992.
- 110 Een uitspraak van Commissaris van de Koningin in Gelderland Jan Terlouw. *De Gelderlander*, 15 juli 1996.
- 111 Matty Verkamman en Frans van den Nieuwenhof spreken van een ‘merkwaardig netwerk’ van mannen met ‘allerlei nevenfuncties’. Verkamman en Van den Nieuwenhof, *50 jaar betaald voetbal*, 377. Ook bestuurders van NEC en De Graafschap waren geregeld werkzaam in, of onderhielden goede banden met, de politiek.
- 112 *De Gelderlander*, 20 mei 1995.
- 113 *De Gelderlander*, 19 augustus 1996.
- 114 *De Gelderlander*, 5 december 1996.
- 115 *De Volkskrant*, 19 april 2003.
- 116 Zo schreef journalist Peter de Jonge over Gelredome: ‘Westelijk Nederland haalt ongelovig de schouders op. Arnhem als centrum?’, in: *NRC Handelsblad*, 15 juni 1991.
- 117 Heeg, ‘Avondje Arnhem’; ‘Werken aan een voetbalmerk: NEC en de marketingadviesraad’, *Tijdschrift voor Marketing* 36(4) (2002) 40-41; Dagevos e.a., *De Graafschap*, 290.
- 118 *De Volkskrant*, 19 april 2003.
- 119 *De Gelderlander*, 12 januari 2008.
- 120 *De Gelderlander*, 17 september 2008.

BIJDRAGEN
EN
MEDEDELINGEN

HISTORISCH JAARBOEK VOOR GELDERLAND

DEEL CVII

2016

VERENIGING GELRE

ARNHEM

2016